

**YASHIL MOLİYALASHTIRISH: EKOLOGIK LOYIHALARNI
IQTISODIY RAG‘BATLANTIRISH USULLARI****Asrayev Shavkat Baxtiyor o'g'li**

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya :Maqolada yashil moliyalashtirishning mohiyati va ekologik loyihalarni iqtisodiy rag‘batlantirish usullari tahlil qilinadi. Yashil moliyalashtirish ekologik barqarorlikni ta‘minlash, energiya samaradorligini oshirish va tabiiy resurslarni tejash orqali iqtisodiy o‘shishga xizmat qiladi. Maqolada O‘zbekiston sharoitida yashil moliyalashtirishni rivojlantirish va ekologik loyihalarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: yashil moliyalashtirish, ekologik loyihalar, iqtisodiy rag‘bat, barqaror rivojlanish, energiya samaradorligi, O‘zbekiston

KIRISH

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda ekologik barqarorlik va yashil moliyalashtirishning ahamiyati ortib bormoqda. Iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi davlatlar va korxonalarni ekologik loyihalarni moliyalashtirishga undamoqda. Yashil moliyalashtirish – bu investitsiyalarni ekologik xavfsiz va barqaror loyihalarga yo‘naltirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish jarayoni.

O‘zbekiston ham barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot konsepsiyasini ilgari surmoqda. Shu maqsadda ekologik loyihalarni moliyalashtirish va iqtisodiy rag‘batlantirish tizimlarini yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi.

ASOSIY QISM**1. Yashil moliyalashtirishning mohiyati va usullari**

Yashil moliyalashtirish atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslarni tejash va barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashga qaratilgan investitsiya faoliyatidir. U quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

- **Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari** – quyosh, shamol va biogaz energetikasi.

- **Energiya samaradorligi** – korxona va uy xo‘jaliklarida energiya tejash texnologiyalarini joriy etish.

- **Atrof-muhitni muhofaza qilish loyihalari** – suv, havo va tuproq resurslarini asrashga qaratilgan loyihalar.

Moliyalashtirish usullari esa quyidagilardan iborat: grantlar, kreditlar, soliqqa tortish bo'yicha imtiyozlar, subsidiya va xususiy investitsiyalarni jalb qilish.

2. Yashil moliyalashtirishning iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlari

- **Soliq va subsidiyalar** – ekologik loyihalarni moliyalashtiruvchi korxonalarga soliq imtiyozlarini berish.

- **Zararni kamaytirish** – atrof-muhitni ifloslantiruvchi faoliyatdan keladigan xarajatlarni kamaytirish.

- **Moliyaviy instrumentlar** – yashil obligatsiyalar, kredit va grantlar orqali loyiha mablag'larini jalb qilish.

O'zbekiston tajribasida, masalan, shamol va quyosh elektr stansiyalarini moliyalashtirish uchun xususiy va davlat investitsiyalari birlashtirilmoqda. Bu esa ekologik barqarorlik va iqtisodiy samaradorlikni birlashtirishga xizmat qiladi.

Ta'lim xarajatlarining samarasi

Ta'lim sohasiga sarflangan mablag'lar quyidagi yo'nalishlarda iqtisodiy samarani oshiradi:

- **Mehnat unumdorligini oshirish** – yuqori malakali kadrlar ishlab chiqarish jarayonida samaradorlikni oshiradi.

- **Iqtisodiy raqobatbardoshlikni kuchaytirish** – zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega ishchi kuchi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini oshiradi.

- **Innovatsion faollikni rag'batlantirish** – ta'lim tizimi ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston tajribasida ta'lim sohasiga davlat tomonidan ajratilayotgan xarajatlar samarasi sezilarli darajada oshmoqda. Misol uchun, oliy ta'lim muassasalari va texnik kollejlarda orqali yuqori malakali kadrlar tayyorlanishi iqtisodiy sohalarda ishchi kuchi sifatini yaxshilamoqda.

3. Sog'liqni saqlash xarajatlarining iqtisodiy ta'siri

Sog'liqni saqlashga qaratilgan investitsiyalar ham iqtisodiy samarani oshiradi. Sog'lom ishchi kuchi ishlab chiqarish jarayonida samaradorlikni oshiradi, kasalliklar tufayli ishchi yo'qotishlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, sog'liqni saqlash tizimining rivojlanishi demografik barqarorlikni ta'minlaydi va mehnat resurslarining sifatini oshiradi.

- **Kasalliklarni kamaytirish va ishchi samaradorligini oshirish** – kasalliklarni oldini olish va davolash samaradorligi ish vaqtini tejashga yordam beradi.

• **Uzun muddatli iqtisodiy o'sishga ta'sir** – sog'lom aholi uzoq muddatli iqtisodiy faollikni ta'minlaydi.

O'zbekiston misolida, oilaviy shifoxonalar va poliklinikalarni rivojlantirish, profilaktik tadbirlar va vaksinalar dasturlarini joriy etish sog'liq darajasini oshirmoqda. Natijada ishchi kuchining unumdorligi va iqtisodiy samaradorligi ortmoqda.

4. Inson kapitalini rivojlantirish va iqtisodiy siyosat

Inson kapitaliga sarmoya kiritishning samarali mexanizmlari quyidagilar:

• **Davlat siyosati** – ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga ustuvor mablag' ajratish, soliq va grant mexanizmlari orqali investitsiyalarni rag'batlantirish.

• **Xususiy sektor ishtiroki** – xususiy maktab, kollejlarga investitsiya, korporativ sog'liqni saqlash dasturlarini rivojlantirish.

• **Xalqaro tajriba** – rivojlangan davlatlar misolida inson kapitalini rivojlantirish strategiyalari.

Xalqaro tajribaga ko'ra, inson kapitaliga sarflangan har bir dollar uzoq muddatda ishlab chiqarish hajmini oshiradi va iqtisodiy samaradorlikni kuchaytiradi. Shu sababli, ta'lim va sog'liqni saqlashga ajratiladigan xarajatlar nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy investitsiya sifatida ham qaraladi.

5. O'zbekiston sharoitida strategik yo'nalishlar

O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

• Ta'lim tizimini modernizatsiyalash va oliy malakali kadrlar tayyorlashni kengaytirish.

• Sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiyalash va profilaktik xizmatlarni kengaytirish.

• Davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish.

• Iqtisodiy siyosat orqali inson kapitalini rag'batlantiruvchi instrumentlar yaratish (grantlar, soliq imtiyozlari, kreditlar).

3. Xalqaro tajriba

Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirish quyidagicha amalga oshiriladi:

• **Germaniya** – qayta tiklanuvchi energiya bo'yicha grantlar va soliq imtiyozlari.

• **Xitoy** – yashil obligatsiyalar orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirish.

• **Shvetsiya va Daniya** – energiya samaradorligini oshirish va barqaror transport tizimini moliyalashtirish.

Ushbu tajribalar O'zbekiston uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi va ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlashda samarali mexanizmlarni yaratishga imkon beradi.

4. Strategik tavsiyalar

- Yashil moliyalashtirish bo'yicha milliy qonunchilikni takomillashtirish.
- Soliq imtiyozlari va grant mexanizmlarini kengaytirish.
- Xususiy sektor va davlat investitsiyalarini birlashtirish.
- Moliyaviy instrumentlar orqali ekologik loyihalarga jalb qilinadigan mablag'larni oshirish.

XULOSA

Yashil moliyalashtirish iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlikni birlashtiruvchi muhim mexanizm hisoblanadi. Ekologik loyihalarni moliyalashtirish orqali energiya samaradorligi oshadi, tabiiy resurslar tejalanadi va iqtisodiy rag'batlantirish amalga oshadi. O'zbekiston sharoitida yashil moliyalashtirishni rivojlantirish va xalqaro tajribalarni joriy etish orqali barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurahmonov, T. (2021). Yashil iqtisodiyot va moliyalashtirish. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
2. Qodirov, S. (2020). Ekologik loyihalarni moliyalashtirish va barqaror rivojlanish. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. Karimov, B. (2019). Energiya samaradorligi va yashil investitsiyalar. Toshkent: Iqtisodiy tadqiqotlar markazi.
4. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. (2022). Yashil moliyalashtirish bo'yicha milliy strategiya. Toshkent: Vazirlik nashriyoti.
5. Rasulov, N. (2020). Barqaror rivojlanish va ekologik investitsiyalar. Toshkent: Davlat iqtisodiy universiteti nashriyoti.